

Biró Bence

Egy kanizsai szpáhi levelezése Batthyány I. Ádámmal

*„Nagyságos vitéz Úr, szolgálók Nagyságodnak mint
nagyhírű-nevű Nagyságos vitéz grófi Úrnak!”¹*

A kanizsai török végvárban szolgáló Ibrahim szpáhi 1642 és 1652 között aktív levelezésben állt Batthyány I. Ádámmal, „a Kanizsa ellen vetett végvidék” főkapitányával és dunántúli főkapitánnyal (1633–1659) és annak egyes alárendeltjeivel, Keczer János csákányi kapitánnyal, Keglevich Péter zalaegerszegi kapitánnyal, Krizsanics Mihály continuus úrral és Ányos Péter kiskomáromi kapitánnyal (1649–1652) is.² A szpáhi feltételezhetően már 1637-től kapcsolatban állt a főúrral. Leveleiből bepillantunk a végvidék hétköznapjaiba, mintegy távoli ablakon keresztül; egyrészt a török katonák, illetve török javadalombirtokosok, másrészt a magyar földesúr, harmadrészt pedig az őket szolgáló katonák és alattvalók életébe. Írásaiból egy olyan nem szokványos dolog is kiderül, hogy párbeszédük nemcsak írott formában történt, hanem többször személyesen is szót váltottak; igazán nem mindennapos esetnek számított, hogy egy szpáhi a magas rangú magyar főúr elé kerülhetett, s beszélhetett vele. Tehát a források felhasználásával egy szpáhi lehetőségeit, kilátásait és kapcsolati hálóját kívánom viszonylag részletesen bemutatni, a mikro-történetírás eszköztárával.³

<http://dx.doi.org/10.24391/KELETKUT.2018.2.63>

¹ MNL OL, Batthyány család levéltára, Missiles. Ibrahim szpáhi levelei többségén csak az évszámot jelöli. A leveleket a továbbiakban így jelzem: P 1314. N° 20682. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámmal. Kanizsa, 1651. A levél teljes szövegét ld. Függelék 1.

² 2013 elejétől fogva részt vettem a PPKE-BTK-n folyó, J. Újváry Zsuzsanna által vezetett kora újkori arisztokráciatörténettel foglalkozó műhelymunkában, a Szent Vince Szakkollégium rendszerében. Itt ismerkedtem meg a Batthyány-misszilis anyaggal, amelyből levéltári forrásaimat is vettem. Számos oszmán főtiszt Batthyányakkal folytatott levelezésével foglalkozhattam első kézből.

³ Gondolva elsősorban a mikro-történetírásban fennálló tipikus és kivétel közötti különbségre, Peter Burke és Hans Medick mikrotörténelem-definíciói alapján – ezt a különbségtételt keresve egy szpáhi és egy arisztokrata gyökereiben atipikus kapcsolatában, mégis a kor részadatait figyelembe véve: megadva a tipikus, általános keretet.

Történeti áttekintés

A tizenöt éves háború (1591–1606) befejezése és a bécsi, illetve zsitvatoroki béke megkötése (1606) után újra az 1568 és 1591 közötti „háborús békeévek” tértek vissza a magyar–oszmán hadszíntérre, egészen 1663-ig. Addig hivatalosan béke volt – bár a zsitvatoroki egyezményt nemcsak ismételten megerősíteni, hanem kicsit módosítani is kellett⁴ –, de a valóságban a háborúskodás, a csetepaték, a falvak hódoltatása és a magyar végváriak ellen- és visszacsapásai, illetőleg az ő hódoltatásaik a rác falvak irányában, valamint a rablások sem szüntek meg. Jól példázza a kialakult helyzetet egy bizonyos Ahmed kanizsai aga Lengyel Farkas kiskomáromi vicekapitányhoz írt levele, amelyben a magyar vezérek szinte állandó, mindennapos kanizsai portyái miatt tesz panaszt: „Nyughatattlanok⁵ [!] vagyunk; minden Isten adta napján várunk alá járnak. [...] Bűneitek adnak okot úgyannyira, lóhátunkról le sem szállhatunk, mindennap reánk törnek.”⁶ Mindez a légkör a határ menti rabkereskedelem és a falutelepítési szándékok újbóli fellendülését hozta. Emellett a török előrenyomulás következtében mind a Nyugat-Dunántúlnak, így az ott fekvő Batthyány-birtokoknak is nagyobb fenyegetettséggel kellett szembenézniük Kanizsa 1600. évi elestével, mind a frissen kiépített „Kanizsa ellen vetett végvidéknek”, illetve a végváraknak nagyobb nyomást kellett elviselniük.⁷

Az oszmán félnek – mint katonai berendezkedésű államnak – lételeme volt a hódoltatás, hiszen a katonák az újabb hódításokból s nem utolsósorban a zsák-

⁴ Nemcsak az 1608. évi megerősítésre gondolok, hanem az 1615. évi bécsi kiegészítő pontokra, majd az 1618. évi komáromi egyezményre is, miszerint a magyar uralkodó 60 darab Nógrád, Bars és Hont megyei falut engedett át az oszmán félnek. Vö. J. Újváry Zsuzsanna, „Az szegény anyámat immáron teljességessen megemésztí az sok siralom.” A török kori Magyarország élete egy muszlim rab viszontagságainak tükrében. *Keletkutatás* 2002. ősz–2006. ősz, 102.

⁵ Értsd: nyugalom nélkül valók.

⁶ P 1314. N° 122. Bas Ahmed aga Lengyel Farkas kiskomári kapitányhoz. Kanizsa, 1636. augusztus 29. Érdekes megfigyelni, hogy I. Szülejmán szultán (1520–1566) szerencsenapja már nem fényes győzelmekről szól, hanem egy oszmán tiszt panaszlevelének a keltezése.

⁷ A Kanizsa ellen vetett végvidék kiépítéséről a legalapvetőbb tanulmány: Pálffy Géza, A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század végéig. Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz. *Történelmi Szemle* 38 (1996/2–3) 163–217; Uő, Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. *Történelmi Szemle* 39 (1997/2) 257–288. A magyar végekről: Czigány István, *Reform vagy kudarc? Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom hadseregébe 1600–1700*. Budapest, 2004; Uő, A Kanizsával szembeni végvidék védelmi rendszere a XVII. század közepén. In: *Batthyány I. Ádám és köre*. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013, 67–90. A török végvárakról ld. Hegyi Klára, *A török hódoltság várai és várkatonasága*. I–III. (História könyvtár, 9.) Budapest, 2007.

mányból éltek;⁸ az újabb szerzemények és azok felosztása tímár- és ziámet-birtokokra a hódoltsági határvidékre telepített katonaság megélhetését biztosították, de az államkincstárat is gazdagították. Emellett az oszmán államnak kiterjedt hivatalnokréteget is létre kellett hoznia a hatalmas méretű birodalom igazgatására, amit ugyanúgy fizetnie kellett.⁹ A 17. századra az oszmán terjeszkedés azonban jóformán leállt, ami az állam belső válságához vezetett (ennek első súlyos jele a századfordulón jelentkezett¹⁰), így a birodalom mozgásteret erősen beszűkült.¹¹ Jobban belegondolva megkockáztathatjuk, hogy éppen a nomád rablóhadjáratokból kinőtt állandó terjeszkedés – ami sokáig a belső egyensúly záloga és a társadalmi egyensúly fenntartásának eszköze volt – idézte elő a pénzügyi, gazdasági és társadalmi szerkezeti krízist. Másként megfogalmazva: az Oszmán Birodalomba már megszületésétől fogva – úgymond – kódolva volt a válság bekövetkezése, amely aztán fokozatosan állandósult.¹² A háború és a hódítás „életszükséglet s ezért törvény volt [...] olyannyira, hogy a birodalom a 17. századot is támadóan harcolta végig, pedig ekkor a hadjáratok már alig hoztak eredményt.”¹³ Mit tehetett a megélhetését kereső végvidéken szolgáló oszmán tisztikar? Batthyány I. Ádám írja egyik levelében a következőket az oszmánok hozzáállásáról a Zrínyi Miklós által „jó conjuncturá”-nak nevezett év előtt Forgách Ádámhoz: „Az török békességet kért, mivel rosszul vagyon állapotja, s az alatt, mint eddig, sokat akar magának alattomban mjéni.”¹⁴ Tehát az oszmánok idővel rászorultak az alkura, és keresték a megegyezést.

Közkeletű a vélekedés, hogy az oszmán hódítás sikerességének egyik fő kerékkötője a magyar feudális berendezkedés volt, amely a délkelet-európai, balkáni államszervezéstől eltérően kialakult államiságot jelentett – bizánci helyett latin eszmei alapot kapott. Véleményem szerint a kialakult államszer-

⁸ A zsoldösszegek kifizetése mindig is problematikus volt. Bár a 16. század közepére önelátóvá vált a Budai vilájet, az 1600-as évekre újra pénzsegélyre és központi juttatásra szorult, ld. Ágoston Gábor, *Európa és az oszmán hódítás*. Budapest, 2014, 323.

⁹ Az első magyarországi beglerbégységnek, a Budainak a megalakulásával és működésével is számos munka foglalkozik, sőt szandzsák-összeírásait is kiadták. Ld. Gyula Kaldy-Nagy, *Kanuni devri Budin tahrir defteri (1546-1562)*. (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 177.) Ankara, 1971; Uő, *A Budai szandzsák 1559. évi összeírása*. (Pest megye múltjából, 3.) Budapest, 1977; Uő, *A Budai szandzsák 1546-1590. évi összeírásai. Demográfiai és gazdaságtörténeti adatok*. (Pest megye múltjából, 6.) Budapest, 1985. A budai beglerbégek jövedelmeit és birtokait Dávid Géza dolgozta fel. Vö. Dávid Géza, *Pasák és bégek uralma alatt. Demográfiai és közigazgatás-történeti tanulmányok*. Budapest, 2005, különösen 217–235.

¹⁰ Káldy-Nagy Gyula, *Harács-szedők és ráják. Török világ a XVI. századi Magyarországon*. (Kőrösi Csoma kiskönyvtár, 9.) Budapest, 1970, 187.

¹¹ Az Oszmán Birodalom válságáról alapvető monográfia: Fodor Pál, *Vállalkozásra kényszerítve. Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16–17. század fordulóján*. Budapest, 2006.

¹² Fodor Pál, *Magyarország és a török hódítás*. Budapest, 1991, 28–30.

¹³ Hegyi Klára, *Egy világbirodalom végvidékén*. Budapest, 1976, 25.

¹⁴ P 1315/3. N° 506. 1649. október 23.

vezet erejénél azonban sokkal fontosabb volt a magyar rendszer alkalmazkodóképessége és a folyamatos jogfejlődés. Erre kiváló példa a pozsonyi 1548. évi XXIV. törvénycikkely, amely elrendelte, hogy az oszmánoknak is adózó jobbágyságok a XXIII. törvénycikkelyben előírt, összesen négy forintos portális különadónak csupán a felét fizessék meg, azaz két forintot.¹⁵ Ebből világosan látszik, hogy a magyar nemesség már a 16. század közepén tisztában volt helyzetével és a kilátásaival. A hódolt jobbágyságok feletti kettős adóztatást és uralmat, a kondominium rendszerét – amely, bár más formában, nem volt atipikus az oszmán végvidékeken¹⁶ – tudomásul vette; de beolvadni nem kívánt, előjogait megtartotta, és folyamatosan remélt. A hódoltság területéről csoportosan költözött a birtokát veszített nemesség a királyi országrészbe, hogy ott családjának védelmet szerezzen, maga pedig katonai szolgálatot teljesítsen.

Batthyány I. Ádám 1633-tól mint végvidéki és dunántúli kerületi főkapitány saját, valamint vármegyei és királyi forrásból fenntartott seregével látta el tisztét az oszmánokkal szemben. Sikereinek oka nagyrészt a hosszú időn át betöltött pozíció és a köré kiépült szervitori-familiáris rendszer volt. Ez a kor sajátossága; a 16–17. századi dunántúli nagybirtokon a szervitorok hierarchiája fejlődött ki, élén a nagybirtokos úr, és alatta közvetlenül rokonai és a tekintélyes nemesi családokból származó bizalmi tisztségek viselői álltak.¹⁷ A szervitorok látták el Batthyány seregének tiszti feladatait, illetve a várak gazdasági posztjait is ők töltötték be. A főúri szolgálatban álló középnemesi réteg számára, – bár igaz, hogy valóban nagy karriert szinte csak jómódú nemesek futhattak be Batthyány szolgálatában,¹⁸ – ez a viszony jelentette az érvényesülés eszközét, sőt bizonyos mértékig a társadalmi elrendeződés elvét, egyeseknek pedig az adott társadalmi korlátok áttörésének szinte egyedüli lehetőségét is.¹⁹ Ahogy Batthyány ír róluk egyik levelében: „*Ki szolgálaim vannak, azokat sok magam fogvatkozásával tartottam, nem másvégre, hanem, hogy kevés jószágimat, melyek az török szomszédságban vannak, az mennyire oltalmaznám.*”²⁰

¹⁵ 1000 év törvényei internetes adatbázis. net.jogtar.hu/ezet-ev-torveny?docid=54800024.TV (2018. december 9.).

¹⁶ Ágoston, *i. m.*, 10, 309, 314.

¹⁷ Varga J. János, *Szervitorok katonai szolgálata a XVI–XVII. századi dunántúli nagybirtokon*. Budapest, 1981, 175.

¹⁸ Varga J., *i. m.*, 180.

¹⁹ Varga J., *i. m.*, 175.

²⁰ Varga J., *i. m.*, 181; P 1315. N° 304.

A levélváltás témái és analógiái

„Költék²¹ Nagyságotat megtalálnom...”²²

Mint már említettem, Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz írt levelei 1642 és 1652 közé esnek. A gróf válaszait első kézből nem ismerjük, reakciójára azonban Ibrahim utalásaiból következtethetünk.

Török szpáhik többirányú levelezését a történettudományban már mások is érintették, de a forráskiadáson túlmenő elemzésükre ritkán került sor. Az egyik legkorábbi munka a 19. század második feléből Ráth Károly *Török földesurak (szpáhik) levelei a magyar földesurakhoz*²³ című kézírata. Ez egy bizonyos Enessey György által korábban átírt, a pápai pálosok levéltárában feltalált 21 darab levélmásolatból álló anyag, amely valószínűleg egy tervezett forráskiadás kézzel írt vázlatá. Ezt követően 1901-ben Borovszky Samu foglalkozott egy csanádi alajbég telepítéssel,²⁴ amelyben egy oszmán tiszt telepítési akciójára és a megtelepített vagy szervezetlenül letelepedett rác falvak jövőjére fókuszált.²⁵ A török–magyar állami okmánytárakon kívül több török levelezést is kiadtak: a budai török pasák magyar nyelvű levelei²⁶ elsősorban a politikátörténetben hoztak újat, hiszen íróik a magyar hódoltság helytartói voltak. Szpáhik leveleivel már kevésbé találkozunk, pedig hasznos láttelelei az oszmán–magyar együttélésnek.²⁷

Ibrahim levelezésének fő témája a rabkiváltás volt, másodsorban a falutelepítés, illetőleg az utóbbin belül a pusztán hagyott telkek „megszállatása”, azaz azok megtelepítése szerepelt bennük. A rabváltással kapcsolatos levelek általában az érintett személy sarcának megállapításáról, az egyezkedés legfontosabb tényezőjéről szólnak, s vagy az illető rab, vagy a hozzátartozója, vagy a bajtársa, esetleg felettese általában azért könyörög, hogy a rabtartó a sarc összegét csök-

²¹ Értsd: költék.

²² Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652. P 1314. N° 20687.

²³ Magyar Tudományos Akadémia Kézirattár Tört. 2. r. 205. sz.

²⁴ Borovszky Samu, *Egy alajbég telepítései. Adatok az Alföld XVII. századi történetéhez.* (Értekezések a történeti tudományok köréből, 19.) Budapest, 1901.

²⁵ A Borovszky által közölt források értelmezési problémáiról ld. Dávid Géza, Magyarország népessége a 16–17. században. In: *Magyarország történeti demográfiája (896–1995). Millecentenáriumi előadások.* Szerk. Kovacsics József. Budapest, 1997, 161.

²⁶ Vö. *A budai pasák magyar nyelvű levelezése. I. 1553–1589.* Szerk. Takáts Sándor–Eckhart Ferencz–Szekfü Gyula. Budapest, 1915; Gustav Bayerle, *Ottoman Diplomacy in Hungary. Letters from the Pashas of Buda, 1590–1593.* (Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, 101A.) Bloomington, [1972]; Uó, *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda.* (BOH, 36.) Budapest, 1991.

²⁷ Itt is csak egy munkát említek: Izsépy Edit, *Végyári levelek. Egri és váradi pasák s szolnoki bégek levelezése magyar végyári kapitányokkal és hódoltsági helységekkel (1660–1682).* (A Budapesti Egyetemi Könyvtár kiadványai, 17.) Budapest, 1962.

kentse. Gyakran esik szó a kezességről vagy a személyes találkozásról és ezen alkalomra hitlevél kéréséről. A raboskodás témakörében bőven áll szakirodalom a rendelkezésünkre.²⁸

A hódoltsági falutelepítéssel Borovszky Samu már említett értekezése jön szóba, majd Szakály Ferenc *Magyar adóztatásában* felbukkan a téma, míg az 1997-ben, *Magyar intézmények a török hódoltságban* címen megjelent monográfiájának egy alfejezete – Telepítési szerződések és a magyar földesúr – ezzel foglalkozik.²⁹ Újabb J. Újváry Zsuzsanna a Batthyány levéltár magyar nyelvű török leveleinek tematikus csoportokba sorolásakor külön kategóriaként említi meg a rabtartással, illetve rabkiváltással kapcsolatos leveleket.³⁰

Ibrahim leveleit téma szerint fogom osztályozni, a csoportokon belül pedig az időrendi sorrendet fogom követni. Végezetül fogok szólni a szpáhi személyéről is.

Rabváltás, rabsere, sarc

„...sok szegén rabokkal jót cselekém [!].”³¹

Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámmal folytatott levelezésének nagyobbik része a rabváltásról, a sarcon vagy csere által történő szabadulás lehetőségeiről tudósít. A rabejtés módjáról, portyáról és csatázásról – a Fodor Pál által leírt

²⁸ Csak a legfontosabb munkákat említem: Takáts Sándor, *Rajzok a török világból*. I–III. Budapest, 1915; Varga J. János, *Rabtartás és kereskedelem a 16–17. századi Batthyány-nagybirtokon*. In: *Unger Máttyás Emlékkönyv. Emlékkönyv Unger Máttyás negyedszázados egyetemi történeztanári működésének emlékére és születésének hetvenedik évfordulója alkalmából*. Szerk. E. Kovács Péter–Kalmár János–V. Molnár László. Budapest, 1991, 121–133; Fodor Pál, *Adatok a magyarországi török rabszedésről*. *Hadtörténelmi Közlemények* 109 (1996) 133–142; Pálffy Géza, *Rabkereskedelem és rabtartás gyakorlata és szokásai a XVI–XVII. századi török–magyar határ mentén*. *Fons* 4 (1997/1) 5–78; Dobos Gábor, *Török–magyar rabok a nyugat-dunántúli végeken*. II. In: *Acta Juvenum Universitas Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae*. Debrecen, 1971, 63–73; Tóth Hajnalka, *Török rabok Batthyány I. Ádám uradalmaiban*. *Aetas* 17 (2002/1) 136–153; Tarkó Ilona, *Rabkereskedelem és anyagi kultúra a XVI–XVII. században a Batthyány család levéltára alapján*. I–II. (Doktori értekezés) 2012; Uő, *Rabkereskedelem és sarcalku Batthyány I. Ádám uradalmában*. In: *Birtokosok és birtokok*. Szerk. Szirácsik Éva. (Discussiones Neogradiensis, 12.) Salgótarján, 2012, 71–112; Uő, *Sarcalku Batthyány I. Ádám idején*. In: *Batthyány I. Ádám és köre*, 155–181.

²⁹ Szakály Ferenc, *Magyar adóztatás a török hódoltságban*. Budapest, 1981; Uő, *Magyar intézmények a török hódoltságban*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 21.) Budapest, 1997, 164–173.

³⁰ J. Újváry Zsuzsanna, *A Batthyány család levéltárában őrzött magyar nyelvű török levelek kiadásáról és tematikájáról*. In: *Társadalom- és életmód-történeti kalandozások térben és időben. A nyugat-dunántúli végektől a Kárpátokig*. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2014, 45.

³¹ Ibrahim kanizsai szpáhi Keczer János csákányi főkapitányhoz. Kanizsa, 1651. P 1314. N° 20684. Ld. Függelék 2.

„csetékről”³² – vagy kótyavetyéről nem esik szó; sem a szultánnak járó ötöddel (pendzsik), sem a harmaddal³³ kapcsolatban nem szolgáltat információt.

Rabszabadítási leveleiben tapasztalhatjuk, hogy Ibrahim nemcsak a dunántúli főkapitánynak, hanem alárendeltjeinek, például a többi várkapitánynak is írt. Ez is bevett mód: Ahmed simontornyai *zahin ispája*³⁴ – igaz témájukban eltérő – telepítési ügyeivel nemcsak Batthyányt találta meg, hanem a veszprémi tisztartót, Csáktornyai Istvánt is.³⁵

Ibrahim 1651-ben három levélben érdeklődik egyik rab barátja, egy bizonyos Berzencei Mehmed után. Először Keczer János csákányi főkapitánynak ír, és csak azután Batthyány I. Ádámnak. Keczer közbenjárását kéri, hogy – valószínűleg Németújvárra történő – felmeneteléhez eszközölje ki a hitlevelet „valahány” lovasra.³⁶ Ez annyit jelent, hogy Ibrahim nem akar ki, ahogy a korban nevezték, nem „bocskoros szpáhi” volt; először is, személyes találkozót remélhetett a nálánál összehasonlíthatatlanul előkelőbb és nagyobb úrtól, másodszer a „valahány” lovas az ő kíséretét jelentette. Nem egyedül szándékozott tárgyalásra menni a nagyúrhoz, hanem megfelelő lovasokkal, akik nyilván nem kizárólag az ő biztonságát, sokkal inkább rangját szolgálták, illetve jelezték. Ezt követően ír Batthyánynak, hogy válaszát megküldte Keczernek, és ha nagyságának tetszésére válik a személyes találkozó vele, akkor küldje meg hitlevelét.³⁷ Hitlevél nélkül nem léphetett volna magyar területre. A harmadik misszilisből, amelyet a szpáhi már az egerszegi főkapitánynak, Keglevich Péternek küldött, kiderül, hogy Ibrahim megkapta a hitlevelet. Ennek ellenére nem tudta felhasználni, mivel a kanizsai főágak nem engedték útjára. Ezért arra kéri a főkapitányt, hogy levelét juttassa el Ádám grófhoz³⁸ – elképzelhető, hogy a sarc mértékét levelezés útján sikerült megállapítani, de a történet végét sajnos nem ismerjük.

1652 volt Batthyány és a szpáhi kapcsolatának legdúsabb éve, mivel ekkor keletkezett az Ibrahimhoz köthető misszilisek egyharmada; „*sokkal búsítem Nagyságodat*” – írta.³⁹ Egy rabságban sínylődő szolgája kiszabadulásáért ígért sarc megszerzésére egy fél évet kért, amely sarc a következőkből állt: kétezer-öttszáz tallér,⁴⁰ egy ló pokróccal együtt és egy bizonyos Koczi Giurkio (Kocsi

³² A csete a török akindzsi-portyák harmadik, legkisebb változata, amely kisebb beütést jelent, száznál kevesebb öszzlétszámmal. Fodor Pál, *A szultán és az aranyalma*. Budapest, 2001, 304.

³³ A magyar végeken az a szokás alakult ki, hogy a rabokból a főkapitány harmadot kap. Varga J., *Szervitorok*, 106–108.

³⁴ Záhín, értsd: *záim*, ziámet-birtokos.

³⁵ Szakály, *Magyar intézmények*, 164–165.

³⁶ Ibrahim kanizsai szpáhi Keczer János csákányi főkapitányhoz. Kanizsa, 1651. P 1314. N° 20684. Ld. Függelék 2.

³⁷ Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1651. P 1314. N° 20683.

³⁸ Ibrahim szpáhi Keglevich Péter egerszegi főkapitányhoz. Kanizsa, 1651. P 1314. N° 20685.

³⁹ Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652. P 1314. N° 20689.

⁴⁰ A tallért Batthyány I. Ádám a számadásaiban 1,5 kamarai forintban számította át.

Gyurkó) nevezetű rab. Sarcának összértéke egy szolgálóhoz képest rendkívül magas volt. Ennyit csupán egy agáért vagy bégért szoktak kérni – szolgálása mellett elég egyértelműnek tűnik, hogy a rab rokona vagy esetleg sógora volt Ibrahimnak. A felajánlott rabot ugyan nem ismerjük (csupán értékét tudjuk: 1000 tallér),⁴¹ de értékét beszámítva is a sarc bizonyosan 5300 forint körül mozoghatott. Ez a rab nem a hírhedt Kösze Gyurkó,⁴² sem a Batthyány-fiakat szolgáló inas, Kelcz Gyurkó nem lehetett; utóbbi 1646 óta töretlenül szolgált az udvartartásban.⁴³ Ibrahim a magas sarc megszerzésére előbb csak haladékot, majd később ötszáz tallér engedményt kért saját szegénységére és Batthyány vagyonosságára utalva: „*Nagyságodnak az Isten elegett [!] adott Nagyságod úri egészségében, hadd szabaduljon szegén!*”⁴⁴

Ibrahim szpáhi nemcsak saját szolgájának a kiszabadításával, hanem más rabok ügyeivel is foglalkozott. Az elhalálozott Iszmail⁴⁵ sarcából Batthyány elengedett 100 tallért, amiért cserébe az aga 200 tallérral csökkentette Ányos Péter kötelezettségét.⁴⁶ „Bivaly” Ibrahim sarcába a szpáhi be kívánta vetetni egy török dobos sarcát is, amelyre Batthyány engedélyt adott – Ibrahim vállalta a fennmaradó rész megfizetését, viszont ennek értékére nem derül fény. Tarkó Ilona munkájából következtetve Ibrahim pusztán megtámogathatta az illető tartozását – Bivaly Ibrahim ugyanis még sokkal később is a sarcfizetést nyögte. A németújvári tömlöcben raboskodva, 1647 és 1651 között 32 alkalommal kezeskedett: fogát, fülét és ujját is lekötötte, ám az nem derül ki, hogy bármelyiket is elvesztette volna,⁴⁷ de 1658-ban még mindig a hódoltságban gyűjtötte a sarcát.⁴⁸ Emellett Ibrahimnak egy komoly problémája is akadt: Keczer kérésére kiengedte saját kezességén Hanto Ferencet és Gomba Mátyást. Sarcukat nem fizette meg senki, és a terminus már elmúlt. Ibrahim így ír: „*Azért adom tudására Nagyságodnak, hogy Nagyságod úri szájából hallottam, hogy az ilyen*

⁴¹ Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652. P 1314. N° 20689.

⁴² Ld. J. Újváry Zsuzsanna, Egy hírhedt lesvető a XVII. századból – Kösze Gyurkó zsámbéki akciója. *Hadtörténelmi Közlemények* 126 (2013) 481–509.

⁴³ Familiárisok névtára. Kelcz György. Benda Borbála–Koltai András, *Batthyány Ádám fő-úri-földesúri familiája (1629–1659)*: <http://archivum.piarista.hu/batthyany> (2018. december 9.).

⁴⁴ Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652. P 1314. N° 20689.

⁴⁵ Tarkó, *Rabkereskedelem és anyagi kultúra*, 59.

⁴⁶ Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652. P 1314. N° 20687.

⁴⁷ Ld. Pálffy, *Rabkereskedelem*, 32, 37. A testcsontkításnál és a pálcázásnál nagy szerepet játszott a kölcsönösség: ha az egyik oldalon rosszul bántak a rabbal, akkor a másik fél sem tartotta vissza magát. Ibrahim írja Batthyáynak egy alkalommal: „*Most is pálcát esznek hete [ti. egy hete] az zegén kezes rabok.*” P 1314. N° 20680. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1649.

⁴⁸ Tarkó, *Rabkereskedelem és anyagi kultúra*, 123. nyomán: 1658. március 22-én a kanizsai alajbég tudósította erről a főkapitányt (249. cs. N° 395.): „*Szegény Bivali Ibrahimnak régi útja Törökországra ment koldulni. Isten tudja, megölték-e, hova lett.*”

dolog felől Nagyságodat találjuk.”⁴⁹ Ebben az ügyben arra kéri Batthyányt, hogy hívja maga elé a két szabadult rabot, hogy kinek voltak a rabjai, és a legfontosabb: utasítsa Keczert a fizetésre, mert ő hitelre kifizette a sarcot – 266 tallért, azaz 399 forintot. Bár kiegyenlítette a számlát, és Keczertől csak a visszafizetést várja, a rabok gazdáit, ahogy mondja, „*engem kádiára,*⁵⁰ *egyásra hurcolnak*”.⁵¹

„*Én is bizony szívvel-lélekkel vagyok az keresztény rabok mellett; mind szóval, fáradtsággal szolgálok és fáradok szegények mellett én is*” – írja Ibrahim.⁵² Úgy tűnik, tényleg nem vette félvállról a rabok könyörgéseit: az előbbi esetben sem vált hasznára a két rab szabadítása. Krizsanics Mihályt, aki Batthyány rohonci continuous udvarnépének tagja volt,⁵³ azzal keresi meg Ibrahim, hogy az őt megtaláló Mihók magyar szolgál – aki a szpáhi egyik jó barátjánál raboskodik – fejet fejért módon szabadulhasson Katona Ahmeddel.⁵⁴ A végvári szokások lényeges pontja volt ez a szabadulási forma.⁵⁵ Előnye ugyanaz, mint hátránya: igaz, hogy a rab kiszabadul, de gazdája nem szerez bevételt. Pontosabban nem közvetlenül, és nem azonnal jut pénzhez, ugyanis az ilyen esetekben a kiszabadult rabnak meg kell szolgálnia a jótéteményt: ha valaki egy másik rabot bocsájtott el érte, akkor vagy annak árát kell megtérítenie, vagy egyéb módon kell megszolgálnia a szívességet. Természetesen, ha például egy katona azért szerez magának rabot, hogy feleségét vagy valamelyik családtagját szabadítsa ki fejeváltságban, akkor nincs szó utólagos szolgálatról vagy ármegetérítésről. A fentebbi esetben feltételezhetjük, hogy Mihók Krizsanics rohonci szolgálója lehetett, Katona Ahmed pedig vélhetőleg ott raboskodhatott Rohoncon. Ebben az esetben Ibrahim kihasználhatta a lehetőséget, hogy egy saját rabját szabadítsa meg a fogságból, és pozitív mérleggel állhasson „szívvel-lélekkel” a magyar rabok mellett. Egy 1637–1638-as eset és a vele kapcsolatos levelezés alapján valószínűsíthető, hogy maga Ibrahim is egykor a Batthyányak rabja volt. Egy 1637. augusztus 27-én kelt levél másolata⁵⁶ szerint Ibrahim mint németújvári rab Isza kanizsai kethüdá segítségét kéri, mivel problémája akadt a

⁴⁹ Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652. P 1314. N° 20687.

⁵⁰ Értsd: folyamatosan a kádi elé idézik.

⁵¹ Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652. P 1314. N° 20688.

⁵² Uo.

⁵³ Familiárisok névtára, Krizsanics Mihály. Benda Borbála–Koltai András, *Batthyány Ádám főúri-földesúri familiája (1629–1659)*: <http://archivum.piarista.hu/batthyany> (2018. december 9.).

⁵⁴ P 1314. N° 20690. Ibrahim szpáhi Krizsanics Mihályhoz. Kanizsa, 1652.

⁵⁵ Ld. Pálffy, Rabkereskedelem, 33.

⁵⁶ P 1314. N° 23881. Ibrahim rab levele Iza (Isza) kanizsai kethüdához. Németújvár, 1637. augusztus 27.

sarc összegének meghatározásában – a miszkál⁵⁷ súlya nem egyezett a két oldalon. Kéri a kethüdát, hogy ha sarcának összegyűjtésére kiengedik, akkor a Szent Demeter-napi (október 26-i) eszéki vásáron olcsóbban meg tudná venni a kért aranyfonalat, skófiúmot vagy gyöngyöket.⁵⁸ 1638-ban Szokollu Haszán kanizsai pasa írt levelet Batthyány I. Ádámnak,⁵⁹ amelyben több rab mellett Ibrahimot is megemlíti, aki miután – ahogy a pasa fogalmaz – „*Iza tihájának nem lett anni tehetsége*”, Ahmed agának könyörgött tovább, hogy fogjon mellette, aki meg is tette.⁶⁰ Hegyi Klára munkájának köszönhetően ismerjük a kanizsai zsoldjegyzékeket és elszámolásokat, de ebből az időből sajnos egy sem maradt fenn. Azonban feltételezhetjük, hogy Ahmed aga és Isza kethüdá megegyezik a lovasoknál (fárisz) 1628 és 1630 között összeírt Ahmed agával és Isza zászlóvivővel.⁶¹ Ez az Ahmed aga amúgy Bas Ahmed⁶² néven folytatott levelezést Batthyány I. Ádámmal és ezt megelőzően már édesapjával, II. Ferenczel is, 1621 óta.⁶³ Ebben a levélben a pasa az ő ügyét is megemlíti: Csillagh András⁶⁴ gyermekét tartja fogságban, aki mindent elkövet fia kiszabadulásáért. Az aga azonban nem hajlandó a gyermeket szabadon bocsátani.⁶⁵ A pasa a gyermek szabadítását is ígéri Csillagh András nyugalmaért és Ibrahim sarcának kétszáz miszkál értékben történő megtartásáért; ne emelkedjen az négyszázra. Ahogy Ahmed aga

⁵⁷ Arab eredetű török súlymérték, körülbelül 4–5 gramm. Eredetileg az arany- és ezüstoffonál súlymértéke, de később az aranypénz szinonimája lett. Hóman Bálint, Miszkál. In: *Magyar középkor. Hóman Bálint munkái*. I. Máriabesnyő–Gödöllő, 2003. Ld. mek.niif.hu/07100/07139/html/0010/ (2018. december 9.); Kakuk Zsuzsa, *A török kor emléke a magyar szókincsben*. (Kőrösi Csoma kiskönyvtár, 23.) Budapest, 1996, 330.

⁵⁸ A forrás szerint a miszkált három *nehézéssel* egyenlő súlyként mérik Németújváron. Egy nehézék egynegyed lat, vagyis 3,5–4 gramm. Ld. Bogdán István, *Magyarországi űr-, térfogató-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. Budapest, 1991. Valószínűsíthetően nem a súly volt a valós probléma, hanem az, hogy Ibrahim ügyében egyre fontosabb kanizsai főtisztek írtak: előbb egy kethüdá, majd az agája, végül pedig maga a beglerbég, a híres Szokollu család tagja. Tehát kideült Ibrahim valós értéke.

⁵⁹ P 1314. N° 48.077. 1638.

⁶⁰ A Szokolluk és a Batthyányak kapcsolatáról bővebben ld. Tóth Hajnalka, Rossz szomszédság – török átok? A Szokolluk levelei a Batthyányaknak. In: *Az oszmán–magyar kényszerű együttélés és hozadéka*. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2013, 215–226.

⁶¹ Hegyi, *A török hódoltság*, III. 1545.

⁶² *Bas aga, basa aga*, jelentése: 'fő aga'. Kakuk, *i. m.*, 335. Itt ragadványnév, 'fej', 'fő' vagy akár 'idősebb' jelentésben.

⁶³ P 1314. N° 111. Bas Ahmed aga Batthyány II. Ferenchez. Kanizsa, 1621. vagy N° 131. Bas Ahmed aga Batthyány II. Ferenchez. Kanizsa, 1622. Bas Ahmed aga még jókívánságát is küldi Batthyány II. Ferencnek Gábor fiának születése alkalmából.

⁶⁴ Batthyány I. Ádám egyik hadnagya.

⁶⁵ P 1314. N° 129. Bas Ahmed aga Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1638. vasárnap. „*Én Czillag Andras fiát törökké – minden szándíkom – tegyem [...]. Nincsen oly szíp fejtű színyő, fekete szemő, szemődekü gyermek, mind Czillag Andras fia kanisai passaságban. Szíp ruhát szabatok neki, azután ki nem adnám, ha egy kívívárat megadna irtette.*” Ahmed levelének sorai közül a legrosszabb szándék érződik ki.

írta Batthyáynak, „*soha egy juhból két bűrt nem nyúzhatni*”.⁶⁶ Ugyanebből az évből viszont Batthyány már úgy ír Haszán pasának, hogy Ibrahim bent hagyta a kezeseket – Foki Juszufot és Fejérvári Szekulát több török és rác rabbal – a tömlöcben;⁶⁷ a sarcot valószínűleg sikerült meghatározni, de a hagyott napra begyűjteni már nem.

Véleményem szerint ez a rab Ibrahim azonosítható a később, 1642-től levelező kanizsai Ibrahim szpáhival. A levelezésből kiderül, hogy ő maga nem közönséges szpáhi volt, hiszen szolgálai is voltak (az egyik szolgálért kérték a fent említett nagyon magas sarcot), és a források szerint közvetlen felettesei lovas főtisztok; már ekkor (1638-ban) annyira fontos ember, hogy maga a kanizsai pasa szólalt fel ügyében. A levelekből kitűnik, hogy később jó kapcsolatot tartott fenn Batthyány I. Ádámmal, ezért is várhatta, hogy a főúr személyesen is fogadja. Ennek persze az volt a feltétele, hogy a sarcát – előbb vagy utóbb, de – megfizesse. Az 1642-ben írt első fennmaradt levelében pontosan egy hasonló szerencsétlen rab ügyében ír röviden, és kéri a gróf türelmét: „*Bivol (Bivaly) Ibrahim kezeit Nagyságod ne bántassa! Oda alá van, feje szabadulásában fárad nem sokáig, felérkezik mindjárt sarccal.*”⁶⁸

Oszmán hódoltatás, elpusztult falvak telepítése, „megszállítása”

„...könyörgettem vala Halazto puzta megszálltása felől...”⁶⁹

Az Ibrahimhoz kapcsolható misszilis anyagból összesen négy levél témája köthető települések hódoltatásához vagy megszállításához. Időben az első egy 1642-es, a „*tertkovai*⁷⁰ bírónak és polgároknak” szóló fenyegetőlevél, amelyben Ibrahim egy tizenöt napos terminusra ad hitlevelet, hogy „*az mivel tartoztok, behozzatok, mert bizonyosan sok kárt vallhattok, ha siketiségre veszitek az levelemet.*”⁷¹ A falu szpáhija – jelen esetben a cikk főszereplője, Ibrahim – ugyan leveleiben éppen eleget emlegette, hogy a keresztény rabok ügyében mennyit dolgozik, s milyen jó hozzájuk mint földesuruk; mégis keményen felszólította alattvalóit, hogy adótartozásukat adják meg, mert ha nem, rosszul járnak. Nyilvánvaló, hogy fenyegető levelét ő is komolyan gondolta, miként a többi török földesúr. 1641-ből ismerjük Oszmán kanizsai odabasi fenyegető levelét

⁶⁶ P 1314. N° 130. Bas Ahmed aga Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1638. vasárnap.

⁶⁷ P 1315/3/1. N° 40. 1638.

⁶⁸ P 1314. N° 20679. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1642.

⁶⁹ P 1314. N° 20682. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1651. Ld. Függelék 1.

⁷⁰ Tertkova, Türke, szlovénül Trdkova (Vas vármegye), ma Trdkova, Magasfok, azaz Martinje része (Szlovénia).

⁷¹ P 1314. N° 20678. Ibrahim szpáhi a tertkovai bírákhoz és polgárokhöz. Kanizsa, 1642.

a tertkovaiakhoz.⁷² Oszmán lovas odabasi volt, mert egy hódolt falu oszmán földesúri pozíciója az egyes agaságokon belüli tizedes vagy magasabb posztok viselői között vándorolt.

Tertkova, vagyis Türke falu⁷³ még nem Batthyány tulajdona ebben az évben. A dobrai jószág⁷⁴ része volt, feltehetően új horvát megtelepülése egy magyar falunak, ezért nem szerepel a régebbi összeírásokban Tertkova néven.⁷⁵ Türke Lobkovitz jogon került a Batthyányak kezébe; 1582-ben lett Lobkovitz Poppel Lászlóé, majd Batthyány II. Ferenc felesége, Lobkovitz Poppel Éva révén jut örökségként annak fiához, I. Ádámhoz 1642-ben, a nővérel történt csere útján, Gerebenért.⁷⁶ A település viszont már egy évvel korábban meghódolt: ezt egyrészt Oszmán odabasi leveléből, másrészt a Pálffy Pál nádor parancsából összeírt lista alapján tudjuk, amelyben az szerepel, hogy a zsitvatoroki béke megkötése után hány falut hódoltattak meg vagy növelték meg az adóját, korabeli kifejezéssel sarcát. Ebből az adatgazdag összeírásból kitűnik, hogy a falvak 45%-át foglalták el békeidőben, ráadásul többszöri dúlás után – a lista településenként végigveszi, hogy milyen és milyen állomáshelyű oszmán földesúrnak, melyik évben és mekkora összeggel hódoltak meg a falvak, és hogy ezt követően kik voltak földesuraik.⁷⁷ Türkéről ez olvasható benne: „*Tertkova nevű falunak lett meghódultatása Anno 1641. Amhet (Ahmed) agának, Kanisára fizetnek tíz háztól fl. (forint) 12, füstpénzt fl. 6, két szekeret. Ezen iszapajájok verte följobb adójokat, fl. 10, négy szekérrel, 12 pint vajjal, három vödör borral, lisztért egy tallért, három köből száraz gyümölcsöt. Az hódulás előtt az rácok egyszer elrabolván két házakot, vitt el 5 embert, sarcson szabadult meg egy tall[ér] 180*

⁷² P 1314. N° 34790. Oszmán kanizsai odabasa a tertkovai (türkei) bírákhoz és polgárokhoz. Kanizsa, 1641.

⁷³ Ibrahim szpáhi Tertkovaként ismeri a falut, mint ahogy Pálffy Pál nádor később idézett összeírása is.

⁷⁴ A dobrai uradalom régi Szécsi-, később Lobkovitz-, majd Batthyány-birtok, központja Vas-dobra, ma Neuhaus am Klausenbach (Ausztria).

⁷⁵ Vas megyében egyetlen alkalommal sem szerepel Tertkovaként Türke. Vö. Maksay Ferenc, *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. II. Budapest, 1990, 857–917; Dávid Zoltán, *Az 1598. évi házösszeírás*. Budapest, 2001, 540.

⁷⁶ Zimányi Vera, *A herceg Batthyány család levéltára. Repertórium*. Budapest, 1962, 12. Gereben, Greben, ma Grebengrad, Novi Marof (Horvátország).

⁷⁷ MNL OL Batthyány család levéltára, Batthyány I. Ádám leveleskönyve, P1315/4/a, 41–112. Vas vármegye összeírása, 1649. november 22. Az összeírás egy részét – a mai Vas megye községeit – kiadta: Stahl Ferenc, *Vas megyei török hódoltság összeírása a XVII. század közepéről. Vasi Szemle* 24 (1970) 114–122, 298–307. Az összeírással többen is részletesen foglalkoztak: Illik Péter, *Török dúlás a Dunántúlon. Török kártételek a nyugat-dunántúli hódoltsági peremvidéken a 17. század első felében*. H. és é. n., 116–141. Legújabbban: J. Újváry Zsuzsanna, „Pogánnak markátu’...” Egy evangélikus közösség, Alsó- és Felsőszölnök török pusztítása. In: Uő, *Reformáció és katolikus megújulás. Tanulmányok a reformáció kezdetének 500. évfordulójára*. Budapest, 2017, 131–141.

és egy tung⁷⁸ mézen, az többi oda maradt. Szunyegh⁷⁹ elrablásakor is 9 [ti. embert] vittek el közülök, mivel ott tapasztalták őket a' szentegyházban Szünyegen. Azok közül Vincze Györgh szabadult meg tall. 180, az többi oda maradtak.”⁸⁰ Az itt említett Ahmed aga bizonyosan Bas Ahmed agával azonos.

Felső- és Alsószölnök ezen esetéből lehet közelebbről látni, hogy egyes megrablások mekkora hatással lehettek a falvak későbbi sorsára, népesedésére. Az egész térséget nézve hatalmas volt a török pusztítása. Komáromy András a következőképpen ír: „Rövid tíz esztendő alatt Vasvármegyének felsőlindvai, mura szombati és rakicsányi tartományában 18 falut hódoltatott meg a török [...]. Az egerszegi, kiskomári, pölöskei, egervári, szécsi szigeti stb. várak környékéről rabságra hurcoltak több mint 300 embert, férfiakat, nőket, gyermekeket. Pölöskeről csak egy alkalommal is 12 leánykát, szécsi sziget tartományból pedig 25 kis gyermeket vittek el a kanisai törökök...”⁸¹ Egy település az elhurcolások vagy az azt követő elmenekülés miatt válhatott pusztává, vagyis *desertává*. A *deserta* azonban gyakorta nem teljes lakatlanságot, hanem adóztatási szempontból való elhagyatottságot jelentett.⁸² Ezt az elhagyatottságot vagy nem ritkán valóban teljes pusztaságot akarták mind magyar, mind oszmán részről telepítéssel, „megszállítással” kiküszöbölni. Ugyanis mindkét földesúrnak – mind a magyarnak, mind az oszmánnak – az volt az alapvető érdeke, hogy a település ne legyen megnyomorított, szegény, adót fizetni nem tudó vagy egyszerűen lakatlan pusztá. Hiszen mindkét földesúr, s az őket és területüket védő, illetve őket szolgáló és itt állomásozó katonaság is a falvak adóiból, terméséből tartotta fenn magát. Amennyit be tudtak szedni adóztatás – esetleg rablás – révén, annyi került tárházaikba, eladásra vagy ebédlőasztalukra. Tehát az elnéptelenedett, elpusztult falut újjá kellett telepíteni, vagy ha elmenekültek lakói, vissza kellett őket hívni, akár adókedvezmények nyújtása árán is. A magyar földesúr – mint örökös földbirtokos – könnyebben ért célt: élvezte a lakosok bizalmát, és létezett egy szokásrendszer. Az oszmán földesúrnak – amennyiben a magyar határ közelében vagy hódoltsági peremvidéken feküdt a megtelepítendő hely – enge-

⁷⁸ *Tung* 'fahordó, fabödön' jelentésben eltérő nagyságú úrmérték.

⁷⁹ Felső- és Alsó-Szünyeg, ma Felső- és Alsószölnök (Vas megye). Lakóik 1640-ben hódoltak meg, miután 1639-ben karácsony ünnepén megrabolták a települést. Ebből a forrásból következően a 34 házaz Szünyegről elvitt 102 ember tehát nem is mind szünyegi volt. A templomból elraboltakat ld. részletesen: J. Újváry Zsuzsanna, Az oszmán berendezkedés és adóztatás a hódoltságban, különös tekintettel a Dunántúlra. In: *Adalékok az adózás történetéhez*. Szerk. Horváth Attila–Galambos István–Marschal Adrienn. (TITE könyvek, 4.) Budapest, 2014, 81–96, különösen: 88–89; J. Újváry, Pogánnak.

⁸⁰ P 1315/4/a. 60.

⁸¹ Komáromy András, A kanizsai török rablásai. *Hadtörténelmi Közlemények* 8 (1895) 92.

⁸² Dávid Zoltán, Adatok a török háborúk pusztításának értékeléséhez. *Keletkutatás* 1993. ősz, 56–68; Dávid G., *Pasák és bégek*, 39. A *deserta* fogalmát vizsgálja még: Sz. Simon Éva, *A hódoltságon kívüli „hódoltság”*. *Oszmán terjeszkedés a Délnyugat-Dunántúlon a 16. század második felében*. Budapest, 2014, 102–119.

délyt kellett kérnie a magyar földesúrtól, hiszen ha nem tette meg, az új telepet annak katonái könnyen feldúlták, mondván, hogy amazok nem fizetnek adót. Ebből rengeteg konfliktus támadt és oda-vissza kialakulhatott a nézeteltérés. Gondoljunk csak a rácok lakta falvakra (amelyeket a magyarok tűzzel-vassal irtottak) – ha nem kérték megtelepedésükhöz a magyar földesúr beleegyezését, akkor nem voltak az ország alattvalói, nem integrálódtak a feudális társadalomba, és nem adóztak volna.⁸³ Megtelepedésük egyik feltétele (lételeme) az volt, hogy magyar részre is adózzanak.

Példaképpen álljon itt Oszkó⁸⁴ falu esete; először Székesfehérvárra hódolt meg, valószínűleg annak elfoglalásakor, 1543-ban. Kezdeti adója 13 forint és a császár adója, azaz további 3 forint volt. Időközben Oszkó elpusztult, sokáig lakatlan település volt. Hozzávetőlegesen 1619-ban telepítette újra a kanizsai Csonka Hussain (Hüszejn) odabasi. A község lakói hatodik oszmán javadalombirtokosoknak a természetbeni juttatásokkal együtt már körülbelül 126 forintot fizettek; az eredeti 16 forintból 130 lett.⁸⁵ Ha megnézzük Alsókeresztúr⁸⁶ történetét, igen nagy hasonlóságot láthatunk; a török uralom alatt ez a község is elpusztult. A Bocskai-féle rendi szabadságharc után, 1617-ben kezdték újra megszállni a falut: „*fejérvári Ruszlán (Arszlán) csauz szállította meg ezen falut*”: 15 forint, 5 pint vaj, 1 kila⁸⁷ liszt volt a tartozásuk. Következő szpáhijuk duplájára növelte kötelezettségüket. Ezután újabb török birtokosok következtek, akik még tovább emelték adójukat, hogy „*annyira elpusztult peniglen a' falu, hogy mindenestül 9 házzal vannak*”.⁸⁸ 1598-ban Alsókeresztúrnak összesen 30 háza volt, Felsőkeresztúrnak pedig 18⁸⁹ – ebből is látszik, hogy többször el tud pusztulni egy falu; és nemcsak a pusztítások, hanem fokozatosan, a súlyos adóterhek következtében is.

1640 őszén írta I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648) fiának a csanádi pusztákról szólva, hogy a törökök „*kivel szabadok, övök az föld is, az*

⁸³ Vö. J. Újváry Zsuzsanna, „Csak az nevét viseljük az békességnek...” Oszmán hódoltatás és hódító levelek a Dunántúlon a XVII. században. In: *Mindennapi élet a török árnyékában*. Pilis-csaba, 2008, 15–34, különösen: 29–30.

⁸⁴ Oszkó, Alsó- és Felsőoszkó (Vas vármegye). Az 1598. évi házösszeírásban csak filiája, Oloszka szerepel 24 házzal. Dávid Z., *Az 1598. évi*, 534.

⁸⁵ Maksay, *i. m.*, 884.

⁸⁶ Ma Nemeskeresztúr része (Vas megye).

⁸⁷ *Kila, kile*, változó nagyságú török űrmérték. Vö. Káldy-Nagy Gyula, *Magyarországi török adóösszeírások*. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat, 52. Szerk. Varga János.) Budapest, 1970, 27–28; Bogdán István, *Régi magyar mértékek*. Budapest, 1987, 96; Kakuk, *i. m.*, 161–162.

⁸⁸ P 1315/4/a. 57.

⁸⁹ Dávid Z., *Az 1598. évi*, 530.

*kételenség is ösztönözi,*⁹⁰ *impediálni nem lehet*”.⁹¹ Ezt a vidéket a temesvári pasa tatár segédcsapatai égették fel 1596 tavaszán. A nagyobb városok, mint Békés, Makó és Hódmezővásárhely, csak 1608-tól kezdtek el újra benépesedni – első sorban a falvakból beszökött magyar lakossággal. Ali alajbég, ziámet-birtokos szpáhi, *zaim iszpája* 1640-ben került a csanádi várórség élére.

A csanádi Ali alajbég szinte üres, ritkán lakott területet kapott „fizetségképpen”, ezért szánta rá magát jobbágytelepítésre: ebben a régióban a rác pásztorok tűntek erre a legideálisabbnak, mind az oszmánok iránti lojalitásuk, mind foglalkozásuk következtében.⁹² Ezt kérelmező leveleit a Magyar Kamarának írta, Pozsonyba, 1640 és 1646 között, amely hivatal pozitívan állt az ötlethez.⁹³ Ali így fogalmazott: „*Mög akarnám telepíteni és oltalmazni szegényöket.*”⁹⁴ A hét falu⁹⁵ megtelepítése a Magyar Kamara jóváhagyásával, viszont leányági leszármazott birtokkövetelők – például Jármly András, aki Jaksics-leszármazottnak vallotta magát –, illetve az általuk felbérelt végvári katonák, hajdúk és a városok ellenszelében történt. Makó és Hódmezővásárhely esetében: a „városok lakosai [...] kézzel-lábbal tiltakoztak a telepítési kísérletek ellen. Ennek az a magyarázata, hogy ha egy-egy falu határát új települők vették birtokukba, ez a két város határterületének rovására történt; minden újonnan keletkezett falu a város határának szűkebbre való szorulását jelentette.”⁹⁶

Visszatérve Ibrahimra: másik akciója Halastó⁹⁷ megszállatása, újratelepítése volt. A 16. században több kisebb földesura volt a falunak: a Szalayak, Ferenc, Péter és Benedek, Ispán Ambrus, Uky István. Hat telkes jobbágy és négy zsellér élt itt, ám új családok is laktak a faluban,⁹⁸ Ibrahim leveleinek idején viszont már puszta. 1650-ben írtak a kanizsai főagák Batthyány I. Ádámhoz, amelyben kérték, hogy adjon engedélyt a halastóhoz szálló emberek számára. Ibrahimnak hasonló ellenfele volt ebben, mint a fentebb említett csanádi Alinak, mivel a halastó melletti Halastó falu tényleges elpusztulása után a két szomszédos település, Sárfigmizdó és Szarvaskend feloszthatta maga között a tó használatát. Ennek következtében nem voltak támogatói Halastó újratelepítésének, ami abból is kitűnik, hogy a következőképpen írtak a kanizsaiak a két falu magatartásáról: „*Fenyegették a Halastóra szálló embert, hogy ha reá készülnék, fölégetik.*

⁹⁰ Értsd: a szükség is rákényszeríti.

⁹¹ Borovszky, *i. m.*, 168; *A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése*. Szerk. Szilágyi Sándor. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria, 24.) Budapest, 1875, 90.

⁹² A hódoltsági rác telepekről, a délszláv betelepülésről és szerepükről bővebben ld. Szakály, *Magyar adóztatás*, 180–182, 185; Uő, *Szerbek Magyarországon – Szerbek a magyar történelemben*. Vázlat. In: *A szerbek Magyarországon*. Szerk. Zombori István. Szeged, 1991, 11–13.

⁹³ Borovszky, *i. m.*, 165–168.

⁹⁴ Borovszky, *i. m.*, 169.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Borovszky, *i. m.*, 170.

⁹⁷ Puszta-Halastó (Vas vármegye), jelenleg Halastó.

⁹⁸ Maksay, *i. m.*, 871.

Az melyet meg is cselekedtek, fölégették.”⁹⁹ Mindkét falu már a töröknek hódolt jó ideje; Szarvaskend 1605-től Kanizsára, míg Sárfimizdó 1600-tól először Székesfehérvárra, majd 1605-től a közelebb fekvő Kanizsára hódolt meg. Török birtokosuk mindkét közösség adóját növelte, sőt a sárfimizdóiak közül ketten Kanizsán haltak meg, fogságban.¹⁰⁰

1651-ből már maga Ibrahim szpáhi személyes levelét olvashatjuk, amit Batthyány I. Ádámmal írt. Benne azért könyörög, hogy Halastó-pusztát engedje számára a gróf újratelepíteni, amit már – mint írja – „*Nagyságod megengedte volna*”. A török földesúr Bertiók (Bertók) Mártonnak kér hitlevelet a telepítésre – nyilván ő a telepítési akció vezetője –, és nyomtatéku egy szép nyeret ajánl fel. Írásában magyarázatként, hogy miért a főkapitánynak ír, így fogalmaz: „*Az egész ország Dunandjinet Nagyságod keze alatt van.*”¹⁰¹ S ebben a szpáhinak nagyon is igaza van; Batthyány I. Ádám engedélye nélkül nem nagyon lehetett bármit is önállóan cselekedni a Dunántúlon. Ali alajbég a csanádi puszták lakatlansága miatt a Szent Koronára visszazálltnak tekintette a kérdéses falvakat és pusztákat,¹⁰² ezért címezte leveleit a Magyar Kamarához. A Ráth Károly által kutatott székesfehérvári oszmán tisztek a pápai pánosokhoz és a vikáriushoz írtak, mivel településeiket, Dabronyt, Csajágot, Vértest és Karakót¹⁰³ a pánosok birtokolták. Ezért írt Ibrahim Batthyány I. Ádámmal – ő volt Halastó és a környező települések földesura.

Ibrahim leveléből a főúr személyes ismerete jól kitűnik; a levélíró reméli, hogy jó úri kedvében találja önmagát, mert akkor tudja, hogy kérését teljesítené. Ibrahim Keczer János csákányi kapitánynak is hasonló módon ír egy levelében, hogy „*ha az Nagyságos Úrnak jó kedve lészen, emlétsen meg Kegyelmed ű Nagyságának*”.¹⁰⁴ Sajnálatos módon a levelekből nem ismerhető meg a történet végkimenetele, de valószínűleg sikeres volt Ibrahim telepítési akciója; részben a szokás bevettsége, részben pedig a két fél – magyar és oszmán – közös érdekéből fakadóan, amint fentebb erről már írtunk.¹⁰⁵

A J. Újváry Zsuzsanna által meghatározott magyar nyelvű török levelek csoportosítása, osztályozása szerint az egyes régiókról vagy falvakról szóló, törökök által védelmezett, magyarok által pusztított jobbágy vagy polgár mellett fogó, mármint pártoló levelekből is akad Ibrahim misszilis anyagában – igaz

⁹⁹ P 1314. N° 23838. Kanizsai főágak Batthyány I. Ádámmal. Kanizsa, 1650.

¹⁰⁰ P 1315/4/a. 108.

¹⁰¹ P 1314. N° 20682. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámmal. Kanizsa, 1651. Ld. Függelék 1.

¹⁰² Borovszky, *i. m.*, 169.

¹⁰³ Ali pasa Dabrony ügyében ír a pápai pánosok vikáriusához. Székesfehérvár, 1660. október 10. Ráth, *i. m.*, MTA Kézirattár Tört. 2. r. 205. sz. 1.

¹⁰⁴ P 1314. N° 20684. Ibrahim kanizsai szpáhi Keczer János csákányi főkapitányhoz. Kanizsa, 1651. Ld. Függelék 2.

¹⁰⁵ J. Újváry, A Batthyány család, 45.

csak kettő. Mindkettő Almásfalvával¹⁰⁶ kapcsolatos: a Doras György nevezetű jobbágyot a szentgyörgyvári hajdúk elűzték Almásról, aki emiatt Kapornakon¹⁰⁷ volt kénytelen tartózkodni. Elképzelhető, hogy Almás is Ibrahim hódolt faluja, Doras György pedig egyik megbízható embere volt a településen, akit a szentgyörgyváriak kinéztek maguknak, mert ahogy Ibrahim írta: „Az az Almásfalú Doras György nélkül semminek való.”¹⁰⁸ Tehát finoman szólva, Doras György a szentgyörgyváriak szemében törökbérenc, azaz pribék volt, akit nem szívlelhetek igazán.

Ki volt Ibrahim szpáhi?

„Én ugyan Nagyságod szegén szolgája vagyok...”¹⁰⁹

A fennmaradt levelek alapján kanizsai Ibrahim szpáhi karrierje és kapcsolati hálója mellett – szerencsénkre – egy hódoltsági török tiszt vonásai is megrajzolódnak. Nemcsak a telepítési szerződést, már a telepítőt is szemügyre vehetjük; nemcsak a rabszabadítási szándékot érezhetjük, hanem egy szpáhi pénzügyi állapotába is bepillantást nyerhetünk; nemcsak az írását (sajátját, de sokkal inkább egy íródeákét) olvassuk, hanem már alakját is láthatjuk magunk előtt.

Ibrahim valószínűleg rab volt 1637–1638 környékén Németújvárott, ahol fogva tartói az eredetileg kialakított 200 miszkál értékű sarcát¹¹⁰ a duplájára kívánták emelni,¹¹¹ miután kiderült valós értéke. Arról nem szól egyik forrás sem, hogy akkor milyen pozíciót töltött be Kanizsán. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy a lovasoknál teljesített magasabb szolgálatot, mivel – ahogy fentebb már írtuk – előbb Isza kethüdá és Bas Ahmed aga,¹¹² majd pedig maga a kanizsai pasa, Szokollu Haszán fogott mellette.¹¹³ Az aga közbenjárása a fáriszoknál való szolgálatra enged következtetni, míg a pasa megszólalása az ügyben vagy arra

¹⁰⁶ Almás, Almásfalú, ma Almásháza (Zala megye).

¹⁰⁷ 1646-ban a vasi kapornaki uradalomban két település meghódolt Ibrahim szpáhinak. Vö. Czigány István, A Kanizsával szembeni végvidék védelmi rendszere a XVII. század közepén. In: *Batthyány I. Ádám és köre*, 24. Kérdéses, hogy ez a helység a szomszédos, mai Nagykapornaknak felel-e meg, vagy pedig a 70 km-es távolságban fekvő Kapornaknak (ma Kriplivnik, Szlovénia). Mindkét település azonos távolságra fekszik Kanizsától.

¹⁰⁸ P 1314. N° 20681. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1649.

¹⁰⁹ P 1314. N° 20686. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652.

¹¹⁰ Ibrahim szpáhi sarca eredetileg 200 miszkál súlyú arany- vagy ezüstfonál behozatala volt. Egy miszkál 5 gramm, így eredetileg 1000 gramm aranyfonalat kellett volna beszereznie.

¹¹¹ P 1314. N° 23881. Ibrahim rab levele Iza kanizsai kethüdához. Németújvár, 1637. augusztus 27.

¹¹² P 1314. N° 130. Bas Ahmed aga Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1638. vasárnap.

¹¹³ P 1314. N° 48077. Szokollu Haszán kanizsai pasa Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1638. vasárnap.

utal, hogy az aga Szokollunál sikeresen tudott kisebb ügyekben támogatást kieszközölni, vagy pedig arra, hogy Ibrahim valaki más magas rangú személynek volt a rokona. Akár az is lehetséges, hogy a rab Ibrahim már nagyobb karriert futott be Kanizsán. A probléma az, hogy ha magyar gazdáinak és a porkoláboknak nem jutott tudomására Ibrahim pontos státusza, akkor az oszmán fél véletlenül sem kotyogta ki az információt. Amúgy is jószerével bevett szokásnak tekinthető, hogy a rab próbálja titkolni valós pozícióját:¹¹⁴ nem kínál sok sarcot, más nevet használ, szegénynek állítja be magát stb. A rab Ibrahim végül bizonyosan kiszabadult. Igaz, a terminusra nem fizette meg a sarcát,¹¹⁵ de ha őt azonosítjuk az 1642-től levelező kanizsai Ibrahim szpáhival, akkor pusztán a fizetés késésére, nem pedig kezesének cserbenhagyására kell következtetnünk. Nyilván a végén megfizette sarcát; különben nem szabadult volna ki, és sem Batthyánynál, sem embereinél nem lett volna szavahihetősége, hitele.

Ibrahim szpáhi három magyar településsel hozható kapcsolatba mint földesúr: Túrke, Almásfalva és Halastó. Tertkovának fenyegető levelet ír,¹¹⁶ Almásfalván egy elüldözött jobbágy mellett áll ki,¹¹⁷ Halastót pedig mint pusztát kívánja megszállítani.¹¹⁸ Megfelelő anyagi és katonai erő hiányában a nyitott határvonalban fekvő települések ügyében csakis a megegyezés hozhatott mindkét fél számára megnyugtató, ha nem is kielégítő eredményeket.¹¹⁹

Ibrahim 1652. évi levelezéséből képet kapunk pénzügyeiről is, itt ezt szeretném még összefoglalni. 1651-ben egy nyeret küldött ajándékba Batthyány I. Ádámnak,¹²⁰ de a következő évben nagyobb kiadásai voltak; szolgája, vagy szolgájának mondott, vagy szolgájából lett sógorának sarca 2500 tallér, egy ló, pokróccal¹²¹ és egy 1000 talléros rab,¹²² valamint Kocsi Gyurkó volt, akinek szintén kérdéses a kiléte és sarcösszege is.¹²³ Ez együtt körülbelül 5000 tallér értékű kiadás, amelyből Ibrahim 500 talléros engedményt kért. Az engedmény kérésével párhuzamosan egy másik szolga megváltását is elvállalta 250 kősóért (166 tallér), és uzsorakölcsönt vett fel 266 tallér értékben Hanto Ferenc és Gomba Mátyás megfizetetlen sarcának kiegyenlítése végett. Mindezen túl még Bivaly Ibrahim sarcába is beleadott valamennyit. Mindezt összeszámolva,

¹¹⁴ Pálffy, Rabkereskedelem, 41.

¹¹⁵ P 1315/3. N° 40. 1638.

¹¹⁶ P 1314. N° 20678. Ibrahim szpáhi a tertkovai (türkei) bírákhoz és polgárokhoz. Kanizsa, 1642.

¹¹⁷ P 1314. N° 20680. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámmal. Kanizsa, 1649. és N° 20681. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámmal. Kanizsa, 1649.

¹¹⁸ P 1314. N° 20682. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámmal. Kanizsa, 1651. Ld. Függelék 1.

¹¹⁹ Czigány, A Kanizsával szembeni, 73; J. Újváry, Csak az nevet viseljük, 24. nyomán.

¹²⁰ Czigány, A Kanizsával szembeni, 73.

¹²¹ Nem tudjuk a ló és a pokróc pontos értékét, a korabeli sarcjegyzékek alapján 200–500 tallér közé tehető.

¹²² P 1314. N° 20689. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámmal. Kanizsa, 1652.

¹²³ A kölcsönösség alapján az ő váltságdíja is 1000 tallerra becsülhető.

a 4500 tallér és körülbelül további 550 tallér kifizetése után igazat adhatunk a szpáhinak, amikor úgy írt, hogy „*bizony szegénlétemben*”.¹²⁴ Mint olvashatjuk, Ibrahim 1652-ben – a legeseménydúsabb és utolsó ismert évében – hatalmas pénzüsszeget fizetett ki, de ez mutatta pénzügyi terhelhetőségét és azt, hogy esetében tényleg nem egy „bocskoros” tímárosról, hanem egy ziámet-birtokos szpáhiról beszélhetünk; könnyen elképzelhető, hogy több birtokkal rendelkezett, mint amennyi települést levelezéséből megismertünk.

Ibrahim szpáhinak a Batthyány I. Ádámmal közös levelezéséből egy, a megszokottnál kevésbé erőszakos, de annál inkább sikeres oszmán katona élete bontakozik ki előttünk – tevékenysége az oszmán és a magyar fél közötti kapcsolat barátságosabb, de nem feltétlenül mindig jellemző oldalát mutatja.

FÜGGELÉK¹²⁵

1.

*Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz*¹²⁶

Kanizsa, 1651.

MNL OL Batthyány család levéltára, Miss., P 1314. N° 20682.

Az Tekéntetes, Nagyságos vitéz grófi Úr Battjanj Adamnak, ű Nagyságának adassék.

Nagyságos vitéz Úr, szolgálók¹²⁷ Nagyságodnak mint nagyhírű, nevű Nagyságos vitéz grófi Úrnak!

Nagyságos vitéz Úr, azelőtt¹²⁸ könyörgettem vala Halazto puzta megszálltása¹²⁹ felől, hogy Nagyságod megengedte volna. Az egész ország Dunandjinet¹³⁰ Nagyságod keze alatt van. Két hatalmas császárók idvét ha építi¹³¹ Nagyságod, Isten is jót ad Nagyságodnak. Kérjük Úri barátjágcsán¹³² [!] Nagyságodat, tovább való szolgálatunkért adjon Nagyságod Bertiók Martonnak (Bertók Mártonnak) pecsétes hitlevelet, hadd szállják meg. Tudom, ha olykor menje ez levelem Nagyságod eleiben, mikor Nagyságodnak jó

¹²⁴ P 1314. N° 20689. Ibrahim szpáhi Batthyány I. Ádámhoz. Kanizsa, 1652.

¹²⁵ A levelet a mai helyesírás szerint írtam át, de az eredeti, régies hangzáshoz szigorúan ragaszkodtam.

¹²⁶ Eredeti levél, a külteten rányomott vörös viaszpecsét.

¹²⁷ Az író az *s* vagy *sz* helyett gyakorta *z*-t használ, pl. zolgálók – szolgálók, Halazto puzta – Halasztó puzta, zaljak – szállják.

¹²⁸ A levélíró erősen palatalizál, pl. előtj – előtt, Dunandjinet – Dunáninnét, leveljet – levelet.

¹²⁹ Értsd: megszálltása, azaz megtelepítése.

¹³⁰ Értsd: Dunáninnen.

¹³¹ Értsd: építi.

¹³² Értsd: barátságán.

úri kedve van, megcselekednéd. Ha Nagyságod énnekem is parancsol, örömet szolgállok, egy szép nyeret megcsináltatván, Nagyságodnak megküldjék. Választ várván, Isten éltesse Nagyságodat! Költ Kanizán, 1651.

Nagyságodnak szolgál Ibrahim szpája.

2.

*Ibrahim kanizsai szpáhi Keczer János csákányi főkapitányhoz*¹³³

Kanizsa, 1651.

MNL OL Batthyány család levéltára, Miss., P 1314. N° 20684.

Az Vitézlő¹³⁴ Keczer Janicznak (Keczer János), czakani¹³⁵ Főkapitánnak mint vitéz Úr Barátomnak adassék tisztességgel.¹³⁶

Köszönetem után szolgállok Kegyelmednek mint vitéz Úr Barátomnak. Isten éltesse Kegyelmedet!

Van immár Kegyelmed értésére, hogy az nagyságos úrhoz akarnék menni, ha Kegyelmed érteni akarja, miért mennék az nagyságos úrhoz, egy szegény rab felől könyörögni. Én is sok szegén rabokkal jót cselekém. Ha az nagyságos úrnak jó kedve léssen, emlétse meg Kegyelmed únagyságának, adjon hitlevelet valahány lovasra akarja únagysága. Én is únagyságának többet szolgállok, az Kegyelmednek is. Meg is kérem barátságosan [!] Kegyelmedet, ezt barátságomért [!] megcselekedjed, mert semmigely¹³⁷ szolgálért, hanem egy szegén rab szolgálért. Isten éltesse Kigyelmedet! Költ Kanizán, 1651.

Kegyelmed vitéz barátja, Ibrahim szpája.

A hátlapon: Köszönetemet mondja Kegyelmed tisztartónak, Fejer Andrasnak és az többi főembereknek.

¹³³ Eredeti levél, a külzeten vörös viaszpecsét.

¹³⁴ A levél írója gyakran palatalizál, de nem minden esetben, pl. vitezljő – vitézlő, fjo kapitannak – főkapitánynak, urnjak – úrnak.

¹³⁵ Csákány, a Batthyányak birtoka, ma Csákánydoroszló (Vas megye).

¹³⁶ A levélíró az *s* és *sz* helyett következetesen *z*-t ír, pl. tiztesegel – tisztességgel, zok – sok.

¹³⁷ Értsd: semmilyen.

The correspondence of a *sipahi* residing in Kanizsa and Ádám I. Batthyány

Bence BIRÓ

The paper deals with the decade-long correspondence between Count Ádám I. Batthyány (1610–1659), both captain-general of Transdanubia and of the *confinium contra Canisam*, and a *sipahi* called Ibrahim, who served at the Ottoman fortress of Kanizsa. Ibrahim's letters are dated from 1642 to 1652 – and even though we do not know any replies from the count, the relationship can be reconstructed.

Ibrahim was most probably a captive in today's Güssing around 1637. There he was able to get to know Batthyány's officers, which acquaintance was put to use after his release. In his letters, which are shedding light on a high-ranking Ottoman officer, Ibrahim finds not only the count but his servicemen too: János Keczer, Péter Keglevich, Mihály Krizsanics, and Péter Ányos. However, most of his letters are dealing with prisoners (Ottomans and Hungarians alike) and how to let them free. Ibrahim also paid attention to his *ziamet*-estates: Túrke (Trdkova), Almásháza, and Halastó. Thanks to his correspondence and relation with count Batthyány, we see not only his career and financial status but we are able to have a closer look on Kanizsa and the surrounding fortresses, this open border zone area and its settlements in the 17th century.

